

Az *Ember Tragédiája* tehát semmi több, mint a *Faust* unalmas könyvdráma alakjában megírt utánczata. Ez a kritika annyival is inkább meglepő, mert Arnold nemcsak Schwicker magyar irodalomtörténetét idézi bibliográfiájában, hanem Horváth-Kardos-Endrődi: francia nyelvű és Kont Ignác német nyelvű magyar irodalomtörténeteit, valamint Katona és Szinnyei hasonló című munkáját is felsorolja.²⁾ Nem tartjuk valószínűnek, hogy Arnold az utóbbi három munkát ismerte volna 1912-ben.

Miután a háború alatt és az azt követő években a magyar drámával alkalma nyílt tovább foglalkozni, az *Ember Tragédiájáról* való lesújtó véleményét is megváltoztatta. A bécsi egyetemen az 1926—27-iki téli félév folyamán *Grundriss der Poetik (Drama)* címen tartott kollégiumában — amelyen mint hallgató jelen voltam — ismételtén felemlíti az *Ember Tragédiáját*. Már nem mondja, hogy Madách drámája unalmas, csupán annyit jegyez meg, hogy mikor ő Bécsben jelenvolt az *Ember Tragédiája* egyes jeleneteinek magyar nyelvű előadásán, a nyelvünkben való csekély jártassága folytán nem sokat értett az előadásból s ezért embertelenül unatkozott. — Más alkalommal rámutat arra, hogy dimenziók szempontjából a világirodalomban szinte páratlanul áll Madách drámája, mert felöleli az emberi fantázia által felfogható legnagyobb időt, a világ keletkezésétől annak elpusztulásáig. Mint a *Faust*, úgy ez is terjedelmes munka, a szereplők száma óriási, csupán külső alakjára nézve dráma, valójában azonban színmű-formában megírt filozófiai költemény. Az *Ember Tragédiájának* lényegét tehát helyesen felismerte Arnold, eszméinek mélységét azonban nem tette beható vizsgálat tárgyává. Ezért az angol, német, francia és egyéb irodalmi és bölcséleti áramlatoknak a műben megnyilvánuló hatását mellékesnek tekinti, talán észre sem veszi.

Folyó év áprilisában a bécsi Goethe-társaságban tartott előadása (*Goethes Faust in seinen Auswirkungen*) során több filozófiai drámával együtt az *Ember Tragédiáját* is megemlíti és azt mondja, hogy mindezen művek csupán a *Faust* zseniális változatai.

Hogy ez a felfogás mennyire nem állja meg a helyét, arra nézve sok behatóbb tanulmány szolgálhat bizonyítékkal: elégséges a legújabbak egyikét, Voinovich Géza Madách-könyvét említeni. Annál sajnálatosabb, hogy a drámairodalomnak olyan jeles kutatója, mint Arnold professzor, bárha 1912-ben alkotott teljesen elhibázott bírálatát helyesbítette is, még mindig ilyen hiányos, egyoldalú képet alkot magának a magyar irodalomnak erről a maga nemében legkiválóbb alkotásáról . . .

(Szeged.)

Cs. Juhász László.

AZ UJ PINTÉR.

Azt a hatalmas négy kötetet, mely annakidején a Semsey-díjat nyerte, zavartalan és arányos továbbfejlődésében megakasztotta a világháború. Pintér Jenő maga írja 1921-ben megjelent kétkötetes kézikönyve előszavában, hogy az ötödik, hatodik kötet (Kazinczy Ferenc halálától Arany János haláláig; két kötet) kéziratban hever. Elsősorban a nehéz nyomdai viszonyok késztették a szerzőt, hogy egyelőre egy rövidre fogott, így is több, mint ezer nagy oldalt kitevő két-

²⁾ U. o. 336. l.

kötetes kézikönyvet adjon ki, melyben pályanyertes művének négy kötetét megsűrűve kellett hoznia, kiegészítve a legújabb kor irodalomtörténetének vázlatával. Azóta egy pompás szalonkiadás is megjelent pazar illusztrációkkal, még pedig igen érdekesen, a mult anyagát ez egyszer a jelen mögött lehetően összeszorítva, mintegy a jelenkor irodalmának bokrétát nyújtva. Pintér Jenőnek mind ez a felaprózás, népszerűsítés csak elhalasztását jelentette egy nagy terminusnak: mindenáron vissza akart térni első tudományos álmához, a méreteiben első négykötetes munkájához igazodó teljes irodalomtörténeti áttekintéshez. A pontot most teszi negyedszázados munkássága után. Úgy tudjuk, hat kötetben fog következni *Magyar irodalomtörténete*, a legrégebbi időktől napjainkig, egy olyan részletesen átfogó mű, mely végső fejezeteiben sem utasít majd a jelenkor egyes folyóirataihoz, hanem amint a mult minden zegét-zugát megvilágította, a jelent is kimerítő áttekintésben adja. Az első kötet után ítélve körülbelül 4—5000 oldalra tehetjük a tervbevetett sorozatos művet, mellyel Pintér Jenő, egy kijelentése szerint, „le fogja hengerelni az európai irodalomtörténeteket“. S ha a tükrök igen kicsinyek is, ez a könyvkolosszus így is terjedelmesebb lesz kétezer sűrűnyomású oldalnál.

Az a tudományos munka, melyen Pintér Jenő évtizedek óta dolgozik, híven mutatja mennyire ki van szolgáltatva korának, mielőjének még egy irodalomtörténetíró is. A nagy írói vállalkozás eddigi kötetei meghatóan kifejezik utolsó húsz esztendőnk minden hangulatát. De hát van-e köztünk valaki, aki hatása alá ne került volna az egymásra tornyosuló történelmi áramlatoknak? Háború utáni korunk sokáig magában hordja egy végzetes betegség miazmáit, s ez a kibontakozó idő sem higgad le kevesebb idő alatt, mint amennyi a háború kitörésétől az összeomlásig eltelt. Azóta újabb csapások érték csonka nemzetünket s az időszaki bajokat kiheverve, egy egyetemes európai probléma kellős közepében vagyunk. Csak az irodalomtörténetírástól várjuk a színikszi nyugalmat, az értékek hűvös lemerését, mikor évtizedek óta a legnagyobb nyugtalanság mutatkozik a társadalom minden rétegében, fajok, vallások, társadalmi frakciók elkeseredett és sokszor elvakult, a nemzeti gondolatra hivatkozó, de sokszor éppen ezt a gondolatot éppen a frakciók mérhetetlen burjánzásával és összevisszaságával veszélyeztető harcában? Pintér Jenő, úgy látszik, végleg meg akarja formulázni azt a munkát, melyet több, mint húsz évvel ezelőtt olyan nagy sikerrel elkezdett, s azóta, a nagy változások és válságok korában — maga is e változások tükröképe gyanánt — minden elfogulatlansága mellett is a kor aktuális hatása alatt felvázolt. Azóta bőven lehiggadtunk olyan kérdésekben, melyek pár évvel ezelőtt még forrók és dilemmaszerűek voltak s egy sereg délibábos pillanatképet támasztottak. Az irodalomtörténetírónak elsősorban perspektívára van szüksége. Pintér Jenő ezért is volt mindig erősebb a régebbi korok megítélésében, míg a jelenről való írásait a becsületés jóindulat s valami olyan demokratikus összefogása egy heterogén modernségnek tette számottevővé, aminőre újabban egy irodalomtörténetírónk sem vállalkozott. Évek fognak eltelni, amíg Pintér Jenő korunk irodalmának véglegesen rendszeres ismertetéséhez elérkezik s addig teljesen kiépülhet benne a megnyugtató ítélet. Az első kötet anyaga ezúttal sokat csiszolódott, kifejezéseiben rövidebb és művészebb lett. Összevetettük ezt a könyvet régebbi ösztövérebb önmagával: itt is, ott is apró-cseprő, de igen szerencsésen végbevitt stilmódosításokat látunk, me-

lyek valóban javára váltak az új formába öltöztetett anyagnak. Azóta persze rengeteg új adatot bányászott napfényre az irodalomtörténetíró s ezeket ime, mind beledolgozta a régebbi szűk keretekbe. Élvezet megfigyelni, hogy az azóta felgyűlt anyag, milyen erővel tágitotta meg a régebbi kerekeket. Ami a forrás feldolgozást illeti, az *Irodalom* című apróbetűkkel szedett fejezetek-alatti adathalmazban egészen 1929-ig pontosan tájékoztat a szerző. Pintér Jenő nem mindenáron való eredetiségére törekszik, hiszen ez legkevésbé lehet vezetőelve egy irodalomtörténetírónak, hanem a legfontosabb véleményeket sorolja fel, egyezteteti s legvégül kockáztatja meg a maga mindig szerényen hangsúlyozott véleményét. Ahogyan például az Arany János *Naiv eposzunk* c. munkájának reális eredményeit összegezi, az mintaképe lehet egy becsületes, tudományos probléma-ismeretetésnek. Pintér Jenőnek e mindenre kiterjedő tárgyalási módja különben nem nagyon teszi égető kérdéssé a korfelosztás mikéntjének problémáját. Hangsúlyozza ugyan, hogy a korfelosztás minden módja megtámadható s így még mindig legjobb a századok szerint való felosztás: mindazonáltal ez az utóbbi elv sem érvényesül nála jelentősen. Ő mindent megtárgyal a maga értéke és terjedelme szerint, nem törődve azzal, hogy milyen keretek között megyen ez végbe s a keret voltaképpen csak az egyes kisebb-nagyobb irodalmi jelenségek természete szerint vonatik meg, mindenféle zártabb korfelosztási szemponttól függetlenül.

Egy hatalmas, komoly *szellemtörténeti regény* benyomását kelti a könyv. Ítélete annyira megfontolt s annyira a feldolgozott forrásmunkák figyelembevételével történik, hogy szinte seholsem érzünk üres hangot. Talán az egy Apáti-féle *feddő-ének* ismertetésénél lehetett volna jobban kiemelni az első magyar szatirikus jelentőségét, e gyarló költői formák között is. Egész fejezet-erdőn át jutunk a könyv végére s még csak a középkorban vagyunk. Örömmel várjuk a további köteteket is, melyek egy negyedszázados munkásság eddigi stációit szemlélve, azzal biztatnak, hogy Toldy és Beöthy könyvei után sokáig a harmadik nagy teljes magyar irodalomtörténet szerepét fogják betölteni.

(Budapest.)

Vajthó László.

BARCELONAI KALAND.

Menton, október, méla Cap Martin, — Ady Endre kalandozásainak útja, — és mialatt a vonat éjszakába kanyarog a havasok és a tenger között, arra gondolok, hogy ezeréve hajtja már a magyarságot valami ösztönös nosztalgia Nyugat felé, karddal vagy könyvvel, de a vágyak mindig Nyugatra szállnak — és ha a germánokat Délre űzi a történelmi sors, bennünket Nyugatról vár a napfény. A mi regényünk: Keletiek Nyugaton.

*

Van időm készülni arra a hétre, amit Rohan herceg európai szövetsége — a *Fédération internationale des Unions intellectuelles* — rendez Barcelonában.

Európai szövetség: nem élhetne, ha nem volna egy félhivatalos folyóirata, amely ébrentartja és kifelé is dokumentálja az eszmét . . . A folyóirat címe cleget mond: *Europäische Revue*. Kiadója: Rohan herceg, aki osztrák és még hozzá ősi francia családnévvel. Az angol-francia-olasz közvélemény bizonyára hamarabb elfogadja tőle az eszmét, mint egy porosz generálistól. A *Revue* már